

UDK: 378.147:004:33

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING IQTISODIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING METODIK IMKONIYATLARI

Xodjiyev Azamat Baxodirovich

<https://orcid.org/0009-0009-0318-120X>

Annotatsiya Mazkur maqolada raqamli ta'lim muhiti sharoitida talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari tahlil qilingan. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonida iqtisodiy tafakkurga ega, mustaqil qaror qabul qila oladigan, moliyaviy savodxon, raqamli texnologiyalardan samarali foydalana oladigan mutaxassislarni tayyorlash oliy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Maqolada iqtisodiy kompetensiya tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy qismlari, raqamli vositalar asosida o'quv jarayonini tashkil etishning afzalliklari hamda talabalarda iqtisodiy bilim, ko'nikma va amaliy faoliyat malakalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy kompetensiya, raqamli ta'lim, raqamli vositalar, metodika, iqtisodiy tafakkur, moliyaviy savodxonlik, interaktiv ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, elektron ta'lim resurslari.

Аннотация В данной статье проанализированы методические возможности развития экономических компетенций студентов в условиях цифровой образовательной среды. В условиях глобализации и цифровой трансформации подготовка специалистов, обладающих экономическим мышлением, способных самостоятельно принимать решения, имеющих финансовую грамотность и эффективно использующих цифровые технологии, является одной из важных задач системы высшего образования. В статье раскрываются содержание понятия экономической компетенции, ее структурные компоненты, преимущества организации учебного процесса на основе цифровых средств, а также методические подходы, направленные на развитие у студентов экономических знаний, умений и практических навыков.

Ключевые слова: экономическая компетенция, цифровое образование, цифровые средства, методика, экономическое мышление, финансовая грамотность, интерактивное обучение, компетентностный подход, электронные образовательные ресурсы.

Annotation This article analyzes the methodological opportunities for developing students' economic competencies in a digital educational environment. In the context of globalization and digital transformation, training specialists who possess economic thinking, are able to make independent decisions, demonstrate financial

literacy, and effectively use digital technologies is one of the important tasks of higher education. The article explains the essence of economic competence, its structural components, the advantages of organizing the educational process through digital tools, and methodological approaches aimed at developing students' economic knowledge, skills, and practical abilities.

Keywords: economic competence, digital education, digital tools, methodology, economic thinking, financial literacy, interactive learning, competency-based approach, electronic educational resources.

KIRISH

Jahon ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar asosida o'qitish jarayoni tobora kengayib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, elektron ta'lim platformalari, masofaviy ta'lim tizimlari, raqamli simulyatsiyalar, interaktiv dasturlar va onlayn baholash vositalari ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda. Ayniqsa, iqtisodiy fanlarni o'qitishda raqamli vositalardan foydalanish talabalarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog'lash, iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilish, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish hamda bozor munosabatlarini chuqur anglash imkonini beradi.

Bugungi kunda oliy ta'lim oldida turgan asosiy vazifalardan biri iqtisodiy bilimlarga ega bo'lgan, raqamli texnologiyalarni puxta o'zlashtirgan, mehnat bozori talablariga javob bera oladigan, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Bu jarayonda talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki iqtisodiy kompetensiya nafaqat iqtisodiy bilimlarni bilish, balki ularni amaliyotda qo'llash, iqtisodiy muammolarni tahlil qilish, moliyaviy qarorlar qabul qilish va raqamli axborotlardan samarali foydalanish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Shu nuqtayi nazardan, raqamli vositalar asosida talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

ASOSIY QISM

Iqtisodiy kompetensiya tushunchasining mazmuni

Iqtisodiy kompetensiya — bu shaxsning iqtisodiy bilim, ko'nikma, malaka, tajriba va qadriyatlar tizimi asosida iqtisodiy jarayonlarni anglash, tahlil qilish, baholash hamda amaliy faoliyatda samarali qaror qabul qilish qobiliyatidir. Talabalarda iqtisodiy kompetensiyani shakllantirish ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u iqtisodiy tafakkur, moliyaviy savodxonlik, tadbirkorlik madaniyati, raqamli axborotlardan foydalanish, tahliliy fikrlash va mas'uliyatli qaror qabul qilish kabi sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlarini kognitiv, amaliy-faoliyat, tahliliy, motivatsion va raqamli komponentlar tashkil etadi. Kognitiv komponent iqtisodiy tushunchalar, qonuniyatlar, kategoriyalar, bozor mexanizmlari, moliyaviy jarayonlar va iqtisodiy munosabatlar haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi. Amaliy-faoliyat komponenti esa iqtisodiy masalalarni yechish, hisob-kitoblarni bajarish, iqtisodiy vaziyatlarni tahlil qilish, biznes-reja tuzish va moliyaviy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarida namoyon bo'ladi.

Tahliliy komponent iqtisodiy axborotlarni izlash, saralash, solishtirish, raqamli ma'lumotlar asosida xulosa chiqarish qobiliyatini anglatadi. Motivatsion komponent talabaning iqtisodiy bilim olishga qiziqishi, tadbirkorlikka intilishi va o'z kasbiy rivojlanishiga mas'uliyat bilan yondashishida ifodalanadi. Raqamli komponent esa raqamli platformalar, elektron resurslar, iqtisodiy dasturlar, onlayn ma'lumotlar bazasi va interaktiv vositalardan samarali foydalanish malakasini qamrab oladi.

Raqamli vositalarning iqtisodiy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o'rni

Raqamli vositalar ta'lim jarayonida talabalarning faolligini oshirish, o'quv materiallarini vizual va interaktiv shaklda taqdim etish, mustaqil ta'limni tashkil etish hamda bilimlarni tezkor baholash imkonini beradi. Iqtisodiy fanlarni o'qitishda raqamli vositalardan foydalanish orqali talabalar real iqtisodiy jarayonlarni modellashtirish, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, moliyaviy hisob-kitoblarni bajarish, bozor holatini baholash va iqtisodiy qarorlar qabul qilishga o'rganadilar.

Raqamli ta'lim muhiti talabaning faqat tayyor bilimni o'zlashtiruvchi emas, balki bilimni mustaqil izlovchi, tahlil qiluvchi va amaliyotga tatbiq etuvchi faol subyekt sifatida shakllanishiga yordam beradi. Bu jarayonda elektron ta'lim platformalari, onlayn test tizimlari, interaktiv taqdimotlar, elektron jadvallar, iqtisodiy modellashtirish dasturlari va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan maqsadli foydalanish yuqori samaradorlik beradi.

Raqamli vositalarning metodik imkoniyatlari iqtisodiy tushunchalarni grafik, jadval, diagramma va infografikalar orqali tushuntirish, real iqtisodiy ma'lumotlar asosida tahliliy topshiriqlar bajarish, masofaviy va aralash ta'lim shakllaridan foydalanish, iqtisodiy vaziyatlarni modellashtirish hamda talabalarni loyiha va tadqiqot faoliyatiga jalb etishda yaqqol namoyon bo'ladi.

Iqtisodiy kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali metodik yondashuvlar

Talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini raqamli vositalar asosida rivojlantirishda kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan, muammoli, interaktiv va integrativ yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Kompetensiyaviy yondashuv talabalarning faqat nazariy bilimni emas, balki ushbu bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirishga qaratiladi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv talabaning o'quv jarayonidagi faolligini oshirishni nazarda tutadi. Masalan, talabalar kichik guruhlarda biznes-reja ishlab chiqish, bozor tahlili o'tkazish, xarajat va daromadlarni hisoblash, investitsiya loyihasini baholash kabi vazifalarni bajaradilar. Muammoli ta'lim yondashuvi esa talabalarda mustaqil fikrlash va iqtisodiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Interaktiv yondashuv munozara, debat, aqliy hujum, keys-stadi, loyiha metodi, onlayn viktorinalar va raqamli testlar orqali amalga oshiriladi. Integrativ yondashuv iqtisodiy fanlarni informatika, matematika, menejment, marketing, statistika va axborot texnologiyalari bilan bog'lab o'qitishni nazarda tutadi. Bu esa talabalarning fanlararo bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Raqamli vositalardan foydalanishning amaliy shakllari

Talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda Moodle, Google Classroom, HEMIS, Microsoft Teams kabi elektron ta'lim platformalaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Ushbu platformalar orqali dars materiallari, topshiriqlar, testlar, mustaqil ishlar va baholash jarayonlari tizimli tashkil etiladi.

Google Forms, Quizizz, Kahoot, Mentimeter kabi onlayn test va baholash vositalari talabalarning bilim darajasini tezkor aniqlash, o'quv jarayonida teskari aloqani kuchaytirish hamda baholashning shaffofligini ta'minlashga xizmat qiladi. Microsoft Excel va Google Sheets kabi elektron jadval dasturlari esa iqtisodiy hisob-kitoblar, moliyaviy rejalashtirish, statistik tahlil va diagrammalar tuzishda samarali hisoblanadi.

PowerPoint, Canva, Prezi, Genially kabi taqdimot va vizualizatsiya vositalari iqtisodiy ma'lumotlarni ko'rgazmali taqdim etish imkonini beradi. Iqtisodiy simulyatsiya va modellashtirish vositalari talabalarni real bozor sharoitiga yaqinlashtiradi, iqtisodiy qarorlarning oqibatlarini tahlil qilishga o'rgatadi. Sun'iy intellekt vositalari esa iqtisodiy ma'lumotlarni izohlash, tahlil qilish, savol-javoblar tayyorlash va individual ta'lim yo'nalishlarini ishlab chiqishda qo'llanilishi mumkin.

Raqamli vositalar asosida iqtisodiy kompetensiyani rivojlantirish bosqichlari

Talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni bosqichma-bosqich tashkil etilishi lozim. Dastlab diagnostik bosqichda talabalarning iqtisodiy bilimlari, raqamli savodxonlik darajasi va iqtisodiy masalalarni yechish ko'nikmalari aniqlanadi. Diagnostika test, so'rovnoma, suhbat, amaliy topshiriq va onlayn baholash vositalari yordamida amalga oshiriladi.

Motivatsion bosqichda talabalarda iqtisodiy bilimlarga qiziqish uyg'otiladi. Hayotiy misollar, real iqtisodiy vaziyatlar, bozor munosabatlari, shaxsiy moliyani boshqarish, tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq topshiriqlar orqali o'quv motivatsiyasi

kuchaytiriladi. Nazariy-amaliy bosqichda iqtisodiy tushunchalar raqamli vositalar orqali tushuntiriladi.

Amaliy-tahliliy bosqichda talabalar iqtisodiy masalalar, keyslar, loyihalar, elektron jadvallar, moliyaviy hisob-kitoblar va modellashtirish topshiriqlari bilan ishlaydilar. Baholash va refleksiya bosqichida esa talabalarning o'zlashtirish natijalari raqamli testlar, elektron portfolio, loyiha himoyasi, amaliy topshiriqlar va mustaqil ishlar orqali baholanadi.

MUHOKAMA

Raqamli vositalar asosida iqtisodiy kompetensiyalarni rivojlantirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. An'anaviy ta'limda talaba ko'proq tayyor ma'lumotni qabul qiluvchi sifatida ishtirok etsa, raqamli ta'lim muhitida u faol izlanadi, ma'lumotlarni qayta ishlaydi, tahlil qiladi va amaliy xulosa chiqaradi. Bu esa kompetensiyaviy ta'limning asosiy talablariga mos keladi.

Shu bilan birga, raqamli vositalardan foydalanishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha talabalarning raqamli savodxonlik darajasi bir xil emasligi, ayrim ta'lim muassasalarida texnik imkoniyatlarning yetarli emasligi, o'qituvchilarning raqamli pedagogik kompetensiyalarini doimiy rivojlantirish zarurati mazkur jarayonda e'tiborga olinishi lozim bo'lgan omillardir.

Shuning uchun iqtisodiy kompetensiyalarni raqamli vositalar asosida rivojlantirishda raqamli vositalarni dars maqsadi va mazmuniga mos tanlash, nazariy bilimlarni amaliy topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish, talabalarni mustaqil va ijodiy faoliyatga yo'naltirish, iqtisodiy masalalarni real hayotiy vaziyatlar bilan bog'lash hamda baholash jarayonida raqamli va an'anaviy usullarni uyg'un qo'llash muhim hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta'lim muhiti sharoitida talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirish oliy ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Iqtisodiy kompetensiya talabani iqtisodiy bilim, amaliy ko'nikma, tahliliy fikrlash, moliyaviy savodxonlik va raqamli vositalardan foydalanish malakalarini o'zida mujassam etadi.

Raqamli vositalar iqtisodiy fanlarni o'qitishda o'quv jarayonini interaktiv, ko'rgazmali, amaliy va samarali tashkil etish imkonini beradi. Elektron ta'lim platformalari, onlayn testlar, elektron jadvallar, iqtisodiy modellashtirish dasturlari, keys-stadi, loyiha metodi va sun'iy intellekt vositalari talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim metodik vosita sifatida xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli vositalardan maqsadli va tizimli foydalanish talabalarning iqtisodiy bilimlarni chuqur o'zlashtirishiga, amaliy masalalarni yechishiga, mustaqil fikrlashiga, iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilishiga va kasbiy faoliyatga tayyorgarligini oshirishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi.
3. Xodjiyev A.B. Talabalarining iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini raqamli vositalar asosida takomillashtirish mavzusidagi ilmiy-tadqiqot ishlari materiallari.
4. Xodjiyev A.B. Improving the methodology of development of educational activities based on digital technologies // American Journal of Alternative Education. Vol. 1, No. 8, 2024. – P. 145–152.
5. Xodjiyev A.B. Marketing ta'lim yo'nalishi talabalarining iqtisodiy kompetensiyalarini dasturiy vositalar asosida rivojlantirishning ilmiy-metodik ahamiyati // Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2024.
6. Xodjiyev A.B. Boshqaruv ilmining evolutsiyasini o'rganish bo'yicha ayrim metodik tavsiyalar // Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar. 2023. – B. 308–312.
7. Xodjiyev A.B. Problems and solutions of using digital educational technologies in the process of teaching general professional subjects // International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies. Vol. 5, 2024. – P. 13–15.
8. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Toshkent.
9. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent.
10. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. – Paris.
11. OECD. Digital Education Outlook: Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence, Blockchain and Robots. – Paris.
12. European Commission. Digital Competence Framework for Educators. – Brussels.